

ОТ БЪЛГАРИЯ ДО ВИЕНА И ОБРАТНО: РЕФЛЕКСИИ И РЕЦЕПЦИИ

Младен Влашки. *Рефлексии на виенската модерност в българската литература от края на XIX и началото на XX век.* Пловдив: ИК „Хермес“, 2018.

Младен Влашки. *Рецепция на Кафка в България до 1989 г.* Пловдив: Сдружение „Литературна къща“ (Страница), 2020.

След изследването „Млада Виена в млада България“ (ИК „Хермес“, 2017) Младен Влашки подхваща две „стари“ теми, но относително „млади“ в българското изследователско пространство. В последните му две книги – „Рефлексии на виенската модерност в българската литература от края на XIX и началото на XX век“ (ИК „Хермес“, 2018) и „Рецепция на Кафка в България до 1989 г.“ (Сдружение Литературна къща (Страница), 2020) – отново изплува виенската тема, но с един специфичен ракурс върху вариациите, интензитета и рецептивните аспекти на българо-австрийските отношения. За разлика от „Млада Виена“, където се залага концептуалната рамка на българо-австрийските преливания, новите книги на Младен Влашки търсят в по-голяма степен конкретизациите, чрез които посредством инструментите на индуктивно/дедуктивния метод се конструират по-големите построения за осмисляне на българската култура и нейния влог в европейската. И двете изследвания на пръв поглед се фокусират върху посредниците – фигури и текстове, но в действителност именно през призмата на „медиатора“ се провиждат пътищата за вписване на българската литература и култура в корпуса на световната литература, едно понятие, което в последните десетилетия е в центъра на редица дискусии, но същевременно и в процес на постановяване.

На фона на обема на вече познатата ни „Млада Виена в млада България“ „Рефлексии на виенската модерност“ изглежда скромна със своя брой страници. Съдържанието на пръв поглед не дава обещания за модерност, напротив, вписва се в един класически стил на представяне на научния обект, като включва уводни думи и заключение, кратка въвеждаща концептуално-теоретическа част, където се очертава контекстът – теоретически и литературноисторически. Следват два

изследователски фокуса – върху фигурите на проф. Иван Шишманов и Теодор Траянов. Взирането в техните приноси е разгърнато в по пет части, като помежду им е налице съзнателно търсена симетричност в представянето. Тя ги сближава по методологически принцип, което позволява да се успоредят прилики, раздалечавания и контрасти помежду им. Така например на частта наречена „Иван Шишманов като посредник между Виенската модерност и българския модернизъм“ съответства „Теодор Траянов като посредник между Виенската модерност и модернизирателната се българска литература от началото на XX век“, на биографичния екскурс за Шишманов – „Автобиографичното начало в творчеството на Траянов“, на „Иван Шишманов и виенското издание „Ди цайт“ – „Духът на Виенската модерност в ранната лирика на Траянов“ и т.н. Особено интересна за читателя е главата „Литературният резултат от един трансферен процес в личната сфера или защо Бай Ганьо възкликва „Ех, Пратер, Пратер!“, която открива непознати досега връзки между непубликуваното творчество на проф. Шишманов и Алеко-Константиновия „Бай Ганьо“.

Тази двуядрена композиция постига нещо много повече от открояването и коментирането на двама значими медиатори на Виенския модерн в българския модернизъм чрез очертаванията на образите на „учения“ и на „поета“. Подходът на представянето им предлага алгоритъм, по чиито стъпки да се реконструират и други фигури посредници не само между виенския и българския модернизъм, но и в посока на други култури и рецептивни полета. Този метод на интерпретация би могло да се назове „разслояване на културните пластове при проучване на рецепция“ за отличаване на различни модуси на възприемане на/повлияване от чуждата култура. Той би могъл да облекчи един бъдещ изследовател при проучването и на друг тип „посредници“ – български музиканти, художници, обществени фигури, чрез които да се съгради една още по-цялостна картина на инфилтрациите не само в средата на българския и виенския модернизъм, но и на други културни явления, най-вече в полето на рецептивистиката.

Особено ценни в „Рефлексии на виенската модерност в българската литература от края на XIX и началото на XX век“ са така наречените „Приложения“. Те включват публикуването на непознати и непревеждани текстове на Шишманов и Траянов, издирени в архивите (напр. Иван Д. Шишманов. Студия върху „Пратера“, част от непубликувана повест; „Младият крал“, неизвестни писма и стихотворения на Теодор Траянов, и др.). Всеки, който е работил с архивни документи, знае трудностите при „разчитането“ (в буквален и в преносен смисъл)

на ръкописи и тяхното коментирание. Всеки, който е работил с преводи и сам превежда, познава цената на точната дума и усилията да уловиш значенията ѝ. А зад труда на Младен Влашки стои не само систематичната работа в архивни фондове (Архива на Музея на Народния театър, Научен архив на БАН, Българския исторически архив при НБКМ, Централния държавен исторически архив, Австрийския държавен архив и др.), но и мисионерският стремеж едни забравени и непознати досега текстове да срещнат достойния си читател.

Така след предшестващите изследвания върху мащабната личност на проф. Иван Шишманов („Иван Шишманов и обединена Европа“ от Румяна Конева, сборниците „Шишманови четения“ под съст. и ред. на Румяна Дамянова), където се акцентира върху ролята на Шишманов в контекста на славянството и паневропеизма, в книгата на Младен Влашки се разлиства една нова страница от европейската му „биография“, която отличава ролята му на културен посредник между виенския и българския модернизъм. А „партниращата му“ фигура – Теодор Траянов – добавя един нов ракурс в полето на българо-австрийските рефлексии.

Ако курсът на изследване в „Рефлексии на виенската модерност“ въпреки заявката още в заглавието все пак е много повече в областта „България във Виена“, то в монографията „Рецепция на Кафка в България до 1989 г.“ посоката се обръща. В центъра застава творчеството на Франц Кафка и различни аспекти от рецепцията му предимно в България.

Монографията е резултат от многогодишен изследователски труд, като е предшествана от множество публикации по темата. В това отношение особено интересен и полезен за изследователите е съставеният от Младен Влашки и Александър Кьосев специален извънреден брой на сп. „Страница“ (2017 „плюс“), посветен на „Метаморфозата“.

Книгата е организирана в композиционна структура, която следва методическия избор на автора за наблюдаване на рецептивните явления: уводни думи, теоретична глава, която сумира днешното европейско схващане за рецептивни процедури и движения, две глави, които представят наблюденията на автора върху изходната и целевата ситуация на трансферния процес, заключение, библиография и две приложения. В първото приложение е предложено подробно библиографско описание на материала, който, от една страна, е продукт на трансфера и рецепцията, но и подsigурява развитието на рецептивния процес относно Кафка в България, от друга. Във второто са публикувани непознати текстове из архива на Минко Николов, които доку-

ментират трансферните и рецептивните практики на първия съзнателен посредник на творчеството на Кафка у нас.

Рецепцията на Франц Кафка в България се разглежда в един значителен период – от първите отзиви за него и първите му издания у нас до времето на Промяната в България. Трябва да се отбележи, че до момента подобен обзор в такъв обем и в книжно издание у нас не е правен и изследването определено запълва една празна ниша в научното ни пространство. В този смисъл то може да се определи като актуално, навременно и категорично приносно за българската култура. Ясно са зададени методологическите подходи, литературно-теоретическият контекст, както и типовете трансфер. Освен на стабилната теоретична основа монографията се базира и на задълбочена работа с архиви, документи, музейни колекции.

Трудът е ясно структуриран и стъпва върху два изследователски фокуса, съответно обсъдени в трета („Изходна ситуация“) и четвърта част („Приемаща ситуация“). Изходната ситуация задава наличностите, връзките Кафка – Макс Брод, рецепцията на Кафка в „световната република на литературата“ (в разбирането на Паскал Казанова). Приемащата ситуация представя българските територии на рецепция. Като особено качество на изследването е систематичното отчитане на влиянието на социокултурния и на политическия контекст главно в границите на периода от 9 септември 1944 г. до 1989 г. Особено интересен е подходът на осъществяване на изследването. Не просто се проследява хронологически историята на възприемането на Франц Кафка и неговото творчество в България – нещо обичайно за подобен тип проучвания, а рецепцията на Кафка се ситуира спрямо тенденции, моди, актуални за времето си дискусии и „случаи“. Методологически обосновано и през Жак Ръовел, „изследване(то) през случая“ на Минко Николов е една от най-интересните части на труда („4.3. Трансфер и рецепция на творчеството на Кафка в оптиката на „случая“ Минко Николов“). Тук социокултурният и идеологическият контекст се сливат, за да изградят визията за една собствена „идеология“ именно през фокуса на частния случай.

Като цяло монографията следва своя си, отстоявана от началото до края логика на представяне, която може да се визуализира чрез фигурата на обърнатия конус или на „фунията“. Тръгва се от широкия контекст на „световната република на литературата“, за да се стигне до конкретизациите и детайлното документиране на рецепцията на Кафка в България през фигурите и практиките на Димитър Стоевски и Минко Николов. Не трябва да се забравя обаче и огледалната компо-

зиция на труда, която се фиксира от началния и крайния пункт, в които основните „играчи“ са двама – Кафка и Макс Брод (в началото на изходната ситуация) и Кафка и Минко Николов (в края на приемащата ситуация). Тази огледалност дава поводи не само за търсенето на иначе несподелени паралели, но и придава завършеност и интегритет.

Индуктивният метод, който някак си е самоналагащ се в книгата „Рефлексии на виенската модерност“, в „Рецепция на Кафка в България до 1989 г.“ е заменен от дедукцията. И това е още един от атрактивните методологически обрати, които предлагат двете изследвания. Отново са налице „двойки“ медиатори, отново във фокуса са рефлексии и рецепция, което демонстрира с години градена собствена изследователска стратегия. А задачата и на двете монографии е ясно поставена и изпълнена – да се доведе до търсеция читател едно ценно знание, което иначе би останало заключено единствено в архивните единици, като същевременно се поднесе и един функционален ключ за неговото интерпретиране.

На финала – едно пожелание, провокирано от последната книга на Младен Влашки. Би било хубаво, ако изследването на рецепцията на Франц Кафка продължи и в посоката след 1989 г. и се реализира в една следваща публикация. Във времената на промени не са малко новите издания, преводи и преиздания на Кафка, които очакват своята систематизация и коментирание.

Светла Чернокова